

Den sista varningen?

Fram till den 20 augusti syntes läget för de tre demokratiska oppositionspartierna lovande. På lördagen den 17 hade högerpartiet genom framläggandet av sitt 10-punktprogram gjort ett närmande till mittenpartierna, som mottagits positivt. På måndagen den 19 hade företrädarna för oppositionen i den första av valets tre stora TV-debatter hållit samman på ett sätt, som väckte socialdemokraterna högljudda förargelse. Många försök gjordes under debatten att utså splittring mellan oppositionens representanter. Förgäves, försöken strandade på deras attityd av generös solidaritet sinsemellan.

Sovjetunionens invasion av Tjeckoslovakien ändrade situationen snart sagt över en natt. Det kunde förutses att stora skaror av tidigare kommuniströstande skulle gå över till socialdemokraterna, vad herr Hermansson än sade. Det kunde också förutses att den från krigsåren välbekanta trygghetsreaktionen skulle sätta in. I utrikespolitiskt kritiska lägen har ju "floating votes" en benägenhet att gå till regeringen. Man byter inte gärna fadersgestalt när man blir skrämdd.

Det enda som möjligen kunnat förbättra utsikterna för de tre oppositionspartierna hade varit att omedelbart lägga fram ett trygghetsskapande och konkret regeringsprogram. Det skedde tyvärr inte.

Dessa grundläggande fakta bör hållas i minnet vid en diskussion av frågan vad den slagna oppositionen nu skall taga

sig till. Säkerligen har den starka insats som socialdemokraterna gjort för att få fram sina soffliggare varit av stor betydelse på sina håll — men det är troligen fråga om en marginell faktor av mindre betydelse än valvindens kantning den 21 augusti under intryck av den sovjetryska brutaliteten mot ett litet folk, som krävde sin frihet åter.

Oppositionspartierna har så mycket större anledning att minnas utvecklingen under dagarna den 17 augusti till den 15 september, som dessa händelser gör fullständigt klart att den typ av samverkan, som räckte till i Norge och Danmark, den räcker inte om valet äger rum i en yttre krissituation. Och när allt kommer omkring kan ingen veta hur det yttre läget i Västeuropa ter sig hösten 1970. Oppositionen måste kunna vinna en valstrid även under brinnande utrikespolitisk kris.

Vill inte oppositionspartierna inrikta sig härefter kan 1968 års val komma att bli det avgörande steget in i enpartistaten. Man får komma ihåg att socialdemokraterna i sin författningsspolitik bäddat för 1970-talets val. Genom att förlägga både valen till den nya enkammarriksdagen och kommunalvalen till samma dag har de garanterat största möjliga kraftuppbåd från de egna. Vid sidan av de socialdemokratiska rikspolitikerna och fackföreningarna kommer legioner av socialdemokratiska kommunalpolitiker att kämpa för de lokala majoriteter, som ger dem deras tjänster eller uppdrag.

När det nu talas så respektfullt om den organisatoriska styrka socialdemokraterna visat år 1968 och hoppfullt sägs att en sådan prestation kan de knappast upprepa om två år, så bör man räkna med den gemensamma valdagens konsekvenser för det socialdemokratiska maskineriets sätt att fungera.

Enpartistaten! Vi hotas näppeligen av ett öststatssystem, såvida socialdemokraterna inte — mot förmodan — försummar både försvar och neutralitetspolitik så till den grad att vi inte kan stå emot det oavlätliga trycket från Moskva. Men vi hotas av en kulturell likriktning och ekonomisk försvagning, som på längre sikt kan förvandla Sverige från en av Västeuropas högst utvecklade stater till en av dess mera efterblivna. Det värsta är emellertid den reaktionära effekten på vårt politiska system. I stället för en fördjupad demokrati byggd på större spontan politisk aktivitet från medborgarnas sida riskerar vi en tillbakagång i politiskt intresse och engagemang. Det härskande partiet får bestämma! Vi kan få uppleva en lång period av stagnation i fråga om demokratins utveckling, där systemets oförmåga att genom maktbalans, maktfördelning och maktväxling mobilisera allt det bästa landet har av politiska krafter kan leda till en allvarlig försvagning både utåt och inåt.

Vad skall då oppositionen göra? Om politiken är konsten att göra det nödvändiga möjligt borde naturligtvis de

tre partiledningarna omedelbart förbereda en sammanslagning av alla tre partierna till ett stort socialt framstegsparti med huvudsyftet att rädda den svenska demokratin. Ty i längden kan inte tre konkurrerande småpartier hålla tillbaka socialdemokratin med dess oavlättligt växande politiskt-ekonomiska maktapparat. Tillfälliga segrar, javäl; alternativ på lång sikt med tillräcklig trygghetskapande auktoritet och politisk tyngd, nej! Men politiken är också det möjligas konst. Att nu hoppas på eller kräva omedelbar fusion är orealistiskt. Alltför starka traditionella faktorer samt — dessvärre — personliga och ekonomiska "vested interests" spärrar vägen. Det gäller då att komma fram steg för steg: minimikraven är parallell riksdagspolitik utformad av gemensamma organ samt ett programarbete, som siktar på ett gemensamt regeringsprogram år 1970 — i god tid presenterat för väljarna. Man bör också förbereda ett gemensamt valarbete — så långt det tekniskt är möjligt för tre skilda partier att uppträda tillsammans. Naturligtvis vore en sammanslagning av mittenpartierna ett framsteg utifrån här angivna utgångspunkter. Men förespråkarna för detta begränsade initiativ borde äntligen göra klart för sig att högerpartiets ideella och personella resurser är oundgängliga. Varför låta gammal rancune och nyanser i detaljfrågor hindra det stora initiativ, trepartisammanslagningen, som så många väljare inom alla tre partierna helst önskar — om man verkligen vill

rädda och vidareutveckla ett demokratiskt system i vårt land.

Ty den demokratiska oppositionen förlorade ytterst valet därför att dess sammanhållning var för svag för att oppositionen som helhet skulle inge tillräcklig trygghetskänsla. Över samverkanspolitiken åren 1966—68 bör rätteligen sättas devisen: "för litet och för sent".

Skall de ledande skikten inom de tre partierna äntligen se skriften på vägen?

En första reaktion har dessbättre kommit från högerpartiets styrelse och förtroenderåd, som föreslagit att partiet skall byta namn till "Samlingspartiet". Det nya namnet tyder i sig självt på en vilja att söka det nödvändiga samförståndet med mittenpartierna.

BORGERLIG SJÄLVTILLRÄCKLIGHET

Vidare måste de borgerligas gamla skräck för kraftiga och representativa regeringar och för samarbete över huvud taget nu anges som en av de viktigaste orsakerna till att de för tillfället uppenbarligen ej äga samma prestige som socialdemokraterna. Att förutsättningar 1923 och senare förelågo för en låt vara till tiden och räckvidden begränsad borgerlig samverkan läser icke kunna förnekas, lika litet som att rent objektiva förutsättningar för en vänstersamverkan av längre och kortare varaktighet vid andra tillfällen förelegat. Både 1932 och i juni 1936 förefunnos chanser att äntligen göra ett slut på den kortsynta och väljarna decouragerande självtillräckligheten hos de borgerliga partierna, som därvid kunde ha samlats kring några stora uppgifter och visat tvivlarna sin handlingskraft.

Svensk Tidskrift 1938